

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

Application of Buddhist Principles in Environmentally

Friendlybusiness Operations

¹พระมหาวิเชียร สุธีโร (สิงห์คิบุตร), ²พระครูสุตรัตนบัณฑิต (ประยูร โชติวโร),

³พระมหาไพฑูรย์ ปนตนนโท (วรรณบุตร)

และ⁴พระครูสังฆกิจวิริยะ (ปราบศึก วิจิตรศักดิ์)

¹Phramaha Wichian Sudhiro (Singkiboot), ²Phrakhru Sutaratanabandit (Prayoon

Chotiwaro), Phramaha Paitoon Pantanando (Wannabud),

and⁴Phra Khrusangkakitviriya (Prabsuk Vijitsak)

^{1,2,3,4}วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3,4}Dhammaduta College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: wichian.sing@mcu.ac.th

Received: August 26, 2025; **Revised:** December 18, 2025; **Accepted:** December 20, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการประกอบธุรกิจในยุคปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาแนวความคิดการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรม 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม พื้นที่การวิจัย คือกลุ่มธุรกิจผลิตเสื้อผ้าในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 50 รูป/คน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการประกอบธุรกิจในปัจจุบัน ได้แก่ ปัญหาการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากพลังงานฟอสซิล การขนส่ง และการผลิต ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน มลพิษทางน้ำ อากาศ ดิน และเสียง จากโรงงานและของเสีย และขยะมหาศาล โดยเฉพาะพลาสติกและบรรจุภัณฑ์ ซึ่งกระทบต่อสุขภาพ ระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีแรงกดดันจากผู้บริโภคและกฎหมาย ESG ผลักดันให้ธุรกิจต้องปรับสู่ความยั่งยืนมากขึ้น 2) แนวความคิดการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรมเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญ เช่น (1) หลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) คือ การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างสมดุล ไม่สุดโต่งทั้งทางด้านการผลิตและการบริโภค (2) หลักสัมมปธาน 4 คือ การป้องกันไม่ให้เกิดธุรกิจที่ไม่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (สังวรปธาน) ละสิ่งที่เป็นมลพิษ (ปหานปธาน) บ่มเพาะการผลิตและนวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อโลก (ภาวนापธาน) และรักษาความดีงามด้านสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน (อนุรักษนาปธาน) เพื่อสร้างธุรกิจที่เติบโตอย่างสมดุลทั้งเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง (3) หลักสัมมาอาชีวะ คือ การทำธุรกิจที่ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างมลพิษ (4) หลักอริยสัจ 4 คือ การใช้

กระบวนการแก้ปัญหาเชิงระบบ และ (5) หลักไตรสิกขา คือการทำธุรกิจอย่างมีศีลธรรมและความรู้ความเข้าใจ 3) รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 3.1) สัจวรปธาน ได้แก่ เพียรป้องกันไม่ให้เกิดมลพิษ 3.2) ปหานปธาน ได้แก่ เมื่อเกิดปัญหาหรือผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ต้องรีบจัดการแก้ไขทันที ไม่ปล่อยทิ้งไว้ 3.3) ภาวนापธาน ได้แก่ เพียรสร้างสรรค์และพัฒนาสิ่งที่ดีงามต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และ 3.4) อนุรักษนาปธาน ได้แก่ รักษามาตรฐานความดีงามและผลลัพธ์ทางสิ่งแวดล้อมที่ทำได้แล้วให้คงอยู่ตลอดไป

คำสำคัญ: การประยุกต์; การประกอบธุรกิจ; การเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม; สัมมัตถปธาน 4; หลักพุทธธรรม

Abstract

This research article aims: 1) to study the environmental problems arising from modern business practices; 2) to study the concept of environmentally friendly business practices based on Buddhist principles; and 3) to present a model for applying Buddhist principles in environmentally friendly business practices. The research area is a group of garment manufacturing businesses in Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. There were 50 key informants. This research is qualitative. The results of the study found that: 1) Environmental problems arising from current business operations include: The problem of greenhouse gas emissions from fossil fuels, transportation, and production leads to global warming, water, air, soil, and noise pollution from factories and massive amounts of waste, especially plastics and packaging. This impacts health, ecosystems, biodiversity, and natural resources, with consumer pressure and ESG legislation pushing businesses to become more sustainable. 2) The concept of environmentally friendly business based on Buddhist principles is linked to important principles such as (1) the Middle Way (Majjhima Patipada), which is managing resources in a balanced way, not going to extremes in both production and consumption; (2) the Four Right Efforts (The Four Padhāna), which are preventing environmentally unfriendly businesses (Saṁvara-padhāna), abandoning pollutants (Pahāna-padhāna), cultivating environmentally friendly production and innovation (Bhāvanā-padhāna), and preserving environmental goodness for sustainability (Anurakkhanā-padhāna), in order to create businesses that grow in a truly balanced way both economically and environmentally; (3) the Right Livelihood, which is doing business that does not harm or pollute; (4) the Four Noble Truths (Ariya Sacca 4), which is using a systemic problem-solving process; and (5) the Threefold Training (Trisikha), which is doing business with morality and knowledge. 3) The application of Buddhist principles in environmentally friendly business practices utilizes comprising four steps: 3.1 Saṁvara-padhāna: Striving to prevent pollution; 3.2 Pahāna-padhāna: Immediately addressing and resolving environmental problems or impacts, not ignoring them; 3.3 Bhāvanā-padhāna: Continuously creating and developing positive impacts on the environment and 3.4 Anurakkhanā-padhāna: Maintaining the good standards and positive environmental outcomes achieved over time.

Keywords: Application; Business operations; environmental friendliness; The Four Right Efforts; Buddhadhamma Principle

บทนำ

ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมและความจำเป็นในการประกอบธุรกิจอย่างยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 กำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมที่รุนแรงและซับซ้อนอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ วิกฤตนี้ไม่เพียงแต่คุกคามต่อระบบนิเวศธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่ออย่างลึกซึ้งต่อเศรษฐกิจโลก ระบบสังคม และการอยู่รอดของมนุษยชาติ สถานการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพื้นฐานในแนวคิดการประกอบธุรกิจ จากการมุ่งเน้นเพียงผลกำไรและการเติบโตเชิงปริมาณ มาสู่การใส่ใจในความยั่งยืนและความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2568) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่มีความจำเป็นเร่งด่วนและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้อีกต่อไป คือ วิกฤตสิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันประกอบด้วยหลายมิติที่เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน โดยมีประเด็นหลักที่เป็นที่กังวลของนานาชาติ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความสูญเสียของความหลากหลายทางชีวภาพ มลพิษทางอากาศและน้ำ การสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ และการจัดการขยะและมลพิษ (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2568) จากรายงานของสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยปี 2567 พบว่า ประเทศไทยต้องเผชิญผลกระทบสิ่งแวดล้อมมากมาย อันมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และวิกฤตภูมิอากาศและปัญหาสิ่งแวดล้อมมากมายยังคงเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญที่สุดที่โลกกำลังเผชิญ ซึ่งผลกระทบจากภาวะโลกร้อนและการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมกำลังปรากฏให้เห็นมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ชุมชน และเศรษฐกิจทั่วโลก (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2567)

ปัญหาการประกอบธุรกิจต่อสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดมาจากมนุษย์เพราะมนุษย์มุ่งเอาชนะธรรมชาติมาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดีเกินความจำเป็นจนเกิดปัญหาขึ้น โดยมีสาเหตุหลักมาจากการดำเนินชีวิตและการประกอบธุรกิจโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือการผลิตและเป็นเครื่องอุปโภคบริโภคของมนุษย์ โดยเฉพาะการประกอบธุรกิจที่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยการผลิตทำให้ต้องทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การระเบิดภูเขา ทำเหมืองแร่ การปล่อยมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปในอากาศ และดินปนเปื้อนมลพิษ เป็นต้น เมื่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจากการประกอบธุรกิจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของคนบางคนเช่นนี้ ก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพชีวิตของมนุษย์ทุกคนบนโลกมนุษย์ มนุษย์ การประกอบธุรกิจ และสิ่งแวดล้อม สามอย่างนี้ย่อมมีความเชื่อมโยงถึงกันเชิงสาเหตุและผล นั่นคือ มนุษย์ประกอบธุรกิจโดยอาศัยสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยการผลิต การประกอบธุรกิจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมที่ดีหรือไม่ดีย่อมจะส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์และการประกอบธุรกิจทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ตัวอย่างเช่น ปัญหาการประกอบธุรกิจผลิตเสื้อผ้าในพื้นที่อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ก็เหมือนกับ Fast Fashion ทั่วโลก คือ การใช้น้ำและสารเคมีเยอะ มลพิษจากสีย้อมและการผลิต การปล่อยก๊าซเรือนกระจก (CO₂) และขยะสิ่งทอจำนวนมาก จากการผลิตเสื้อผ้าที่ผลิตเร็ว เปลี่ยนเร็ว เน้นราคาถูก ทำให้เกิดขยะเสื้อผ้าเยอะ ซึ่งส่งผลให้เกิดมลพิษทางอากาศ ทางน้ำ และปัญหาขยะสะสมในพื้นที่วังน้อยและใกล้เคียง (เน็คซ์แคปปิตอล, 2567)

มนุษย์จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อดำเนินการธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้ประกอบการมีความท้าทายหลายประการที่ต้องเข้าใจและหาแนวทางรับมือปัญหาในการประกอบธุรกิจที่ไม่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ในหลักคำสอนเรื่องอริยสัจ 4 ที่กล่าวถึงเรื่องทุกข์ สมุทัยคือสาเหตุของทุกข์ นิโรธคือความดับทุกข์ และมรรคคือหนทางหรือวิธีการนำไปสู่ความดับทุกข์นั้น พระพุทธเจ้าทรงถือว่า อริยมรรคข้อที่ห้าด้วยสัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่การประกอบอาชีพหรือธุรกิจโดยชอบธรรมนั้น เป็นหนทางหรือวิธีการอย่างหนึ่งในมรรคมงคล 8 ที่จะนำชีวิตมนุษย์ไปสู่ความดับทุกข์พบสุขที่สมบูรณ์ เมื่อมนุษย์ประกอบธุรกิจโดยการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดี สิ่งแวดล้อมที่ดีนั้นก็จะเป็นเกื้อกูลให้มนุษย์มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขด้วย เมื่อมนุษย์ประกอบธุรกิจโดยการทำลายสิ่งแวดล้อม มนุษย์ก็ได้รับผลกระทบเสียหายไปด้วย

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมมาแก้ไขปัญหาการประกอบธุรกิจที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หลักพุทธธรรมจะช่วยสร้างความเข้าใจอันดีต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้มนุษย์รู้สาเหตุของปัญหา รู้วิธีแก้ปัญหา เมื่อมนุษย์นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับการประกอบธุรกิจก็เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมย่อมได้รับการเยียวยาและกลับมามีประโยชน์ต่อมนุษย์ หลักพุทธธรรมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพุทธศาสนา โดยมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2564) ดังนั้น จึงเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจแสวงหาคำตอบว่าการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรมเป็นอย่างไร หรือจะประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร การรู้คำตอบของปัญหานี้จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานภาครัฐที่จะนำเอาแนวคิดและข้อเสนอแนะจากการวิจัยไปจัดทำเป็นนโยบายสาธารณะ และเป็นประโยชน์แก่ภาคธุรกิจเอกชนในการนำเอาแนวคิดและข้อเสนอแนะจากการวิจัยไปปรับปรุงการประกอบธุรกิจในลักษณะที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการประกอบธุรกิจในยุคปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาแนวคิดการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรม
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับหนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัย จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.508/2568 วันที่รับรอง 5 กันยายน 2568 มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเชิงคุณภาพ (Quality Research) ด้วยวิธีการสืบค้นจากเอกสาร (Documentary Data) เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ประกอบด้วย งานวิจัย

วิทยานิพนธ์ หนังสือและตำราวิชา ในประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสานเสวนา (Interreligious dialogue)

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่วิจัย คือ (1) กลุ่มตัวแทนพุทธศาสนา ผู้บริหาร คณาจารย์ จำนวน 12 ท่าน กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจ จำนวน 8 ท่าน คัดเลือกแบบไม่เจาะจง และแบบสโนบอลล์ (Snowball) ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถให้ข้อมูลสำคัญได้ (2) พื้นที่การวิจัย ได้แก่ กลุ่มธุรกิจผลิตเสื้อผ้า ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ ใช้การวิจัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างในการสัมภาษณ์กับผู้บริหารคณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้ประกอบการธุรกิจ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อค้นหาตัวชี้วัดในมุมมองหลักธรรมทางพุทธศาสนา ศาสนากับการเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย คือ 1) เก็บข้อมูลเชิงเอกสารที่เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิจากแหล่งวิจัย เช่น จากอินเทอร์เน็ต จากห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น 2) เก็บข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และการสนทนากลุ่มแล้วนำมาทำการวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อค้นหาตัวชี้วัดในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์และสรุปผล 1) การวิเคราะห์ ผู้วิจัยวิเคราะห์จากเอกสารต่าง ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และวิเคราะห์บทสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาและสิ่งแวดล้อม และผู้ประกอบการธุรกิจ จำนวน 20 คน และผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์เชิงประเด็น (Content Analysis) และสังเคราะห์หาข้อสรุปที่เป็นรูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัย

1. ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการประกอบธุรกิจในยุคปัจจุบัน เกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างเป้าหมายผลกำไรจากการประกอบธุรกิจและขาดความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการประกอบธุรกิจในยุคปัจจุบัน คือ การปล่อยก๊าซเรือนกระจก จากกิจกรรมทุกขั้นตอนของธุรกิจ ตั้งแต่การผลิต การขนส่ง การใช้พลังงาน (ถ่านหิน, น้ำมัน) ไปจนถึงการบริโภคของลูกค้า ล้วนปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และก๊าซเรือนกระจกอื่นๆ ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน มลพิษทางน้ำ อากาศ ดิน และเสียง

และก่อให้เกิดขยะมหาศาล โดยเฉพาะพลาสติกและบรรจุภัณฑ์ ซึ่งกระทบต่อสุขภาพ ระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีแรงกดดันจากผู้บริโภคและกฎหมาย ESG (Environmental, Social, and Governance) ผลักดันให้ธุรกิจต้องปรับสู่ความยั่งยืนมากขึ้น

ผลกระทบจากการแสวงหากำไรการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม พบว่า การประกอบธุรกิจที่มุ่งเน้นแสวงหาผลกำไรขาดความตระหนักในเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั่วไปในระยะสั้นและระยะยาว คือมุ่งแสวงหาผลกำไรโดยไม่คำนึงถึงจริยธรรมในการดำเนินกิจการ อีกอย่างผู้ประกอบการทางธุรกิจขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องการประเมินผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม มีต้นทุนสูงและขาดความตระหนักถึงความสำคัญในระยะยาวมันจึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นหลายระดับ ทั้งระดับองค์กรระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ เช่น องค์กรไม่ให้ความสำคัญกับการรักษาสิ่งแวดล้อม องค์กรท้องถิ่นไม่บังคับใช้กฎระเบียบอย่างเคร่งครัด กฎหมายไม่ครอบคลุมหรือมีช่องโหว่ในการปกป้องสิ่งแวดล้อม เพราะว่าการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเป็นความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในยุคปัจจุบัน แม้ว่าจะเผชิญกับความท้าทายหลายประการ แต่ด้วยการวางแผนที่ดี การใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสม และการสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ธุรกิจสามารถเปลี่ยนผ่านไปสู่การดำเนินงานที่ยั่งยืนได้สำเร็จที่สำคัญคือการมองการลงทุนในธุรกิจสีเขียวเป็นการลงทุนในอนาคต ไม่ใช่เพียงแค่ต้นทุนที่เพิ่มขึ้น เพราะในระยะยาวธุรกิจที่ยั่งยืนจะได้เปรียบในการแข่งขัน มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น และสามารถรับมือกับความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมและกฎระเบียบที่เข้มงวดขึ้นได้ดีกว่าการเปลี่ยนแปลงอาจไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ด้วยความมุ่งมั่นและการวางแผนที่ถูกต้อง ธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจะไม่เพียงแต่ช่วยรักษาโลกของเรา แต่ยังสร้างผลกำไรและความยั่งยืนให้กับธุรกิจในระยะยาวด้วย

การประกอบธุรกิจจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อลดผลกระทบเชิงลบและสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อระบบนิเวศ แนวคิดนี้ครอบคลุมการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน สร้างผลิตภัณฑ์หรือบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ธุรกิจที่นำหลักสติและความพอเพียงมาใช้มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในการลดต้นทุนการผลิต ลดของเสีย และสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้าในระดับที่สูงกว่าธุรกิจทั่วไป นอกจากนี้ ยังมีธุรกิจผลิตผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดจากธรรมชาติที่นำหลักสัมมาอาชีวะมาใช้ โดยการเลือกใช้วัตถุดิบที่ย่อยสลายได้ตามธรรมชาติและไม่ทดสอบกับสัตว์ วางรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืนมาตั้งแต่เริ่มแรก พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์เข้าใจความเชื่อมโยงอันลึกซึ้งระหว่างชีวิตมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ผ่านหลักธรรมที่เน้นการมีสติ การรู้จักพอประมาณ และการเข้าใจกฎแห่งความเป็นสาเหตุและผล ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ไม่เพียงนำไปสู่การปลดปล่อยจากทุกข์ แต่ยังเป็นแนวทางในการดูแลโลกใบนี้ด้วยความรับผิดชอบ โดยเฉพาะหลักปฏิจจสมุบาทเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาที่แสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่เกิดขึ้นหรือดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองโดยลำพัง หลักนี้สอดคล้องกับหลักนิเวศวิทยาสมัยใหม่ที่เน้นความเชื่อมโยงของระบบนิเวศ

2. แนวคิดการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรม เป็นแนวคิดการประกอบธุรกิจที่ให้ความสำคัญแก่การรักษาและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เนื่องจากโลกกำลังเผชิญกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่รุนแรง หลักพุทธธรรมที่ได้เผยแผ่มาแต่โบราณกาลสามารถนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาการประกอบ

ธุรกิจที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน ซึ่งแนวทางการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมหลัก พุทธธรรม ครอบคลุมหลักพุทธธรรม ดังนี้ (1) หลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่ให้ผู้มองครอบคลุมทั้งใน ระดับปัจเจก ชุมชน และสังคม (2) หลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลากหลาย ระดับ มีความยั่งยืน นำไปแก้ปัญหา (3) หลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นรากเหง้าของปัญหาคือจิตใจ มนุษย์ทำให้สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้อย่างมีความสมดุลระหว่างความต้องการของมนุษย์และ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

แนวทางการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรมแสดงให้เห็นแนวทางสำคัญใน การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานของพุทธธรรม เช่น หลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสาย กลาง) หลักสัมมาวายามะ หรือหลักสัมมัตตปธาน หลักสัมมาอาชีวะ หลักอริยสัจ 4 และหลักไตรสิกขา ซึ่งให้ กรอบแนวคิดที่ครอบคลุมและยั่งยืนสำหรับการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การ นำไปปฏิบัติยังมีความท้าทายหลายประการ ทั้งในแง่ของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การสร้างความเข้าใจ และการปรับโครงสร้างสังคม ดังนั้น จำเป็นต้องมีการพัฒนาแนวทางการนำไปปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบท สมัยใหม่ พร้อมทั้งการสร้างเครือข่ายและกลไกสนับสนุนที่เข้มแข็ง การผสมผสานภูมิปัญญาโบราณกับความรู้ สมัยใหม่อาจเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างโลกที่ยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในอนาคต ขณะที่รักษาความ สมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ธรรมชาติไว้ได้อย่างสมบูรณ์

การประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจึงไม่ใช่เพียงแค่แนวคิดหรือกระแสสังคม แต่เป็นความ จำเป็นเร่งด่วนที่ทุกคนต้องให้ความสำคัญต่อการเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นั่นคือ การดำเนินธุรกิจที่คำนึงถึง ผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมโดยรวม โดยมุ่งหมายที่จะลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ลดการปล่อย มลพิษ และสร้างความยั่งยืนสำหรับอนาคตของมนุษยชาติ นโยบายและการสนับสนุนจากรัฐบาลจะต้องมี บทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมและการให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้ประกอบการที่เป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อม

สำหรับประเด็นคำถามการแสวงหากำไรจากการประกอบธุรกิจกับการรักษาสิ่งแวดล้อมสามารถ ดำเนินไปควบคู่กันได้หรือไม่ พบว่า การแสวงหากำไรจากการประกอบธุรกิจและการรักษาสิ่งแวดล้อมใน มุมมองพุทธศาสนาสามารถดำเนินควบคู่กันได้โดยอาศัยหลักการทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ที่เน้นความ ความยั่งยืน ไม่สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง ไม่ใช่การแสวงหากำไรสูงสุดโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบ ต้องรู้จักอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมควบคู่กับไปกับการประกอบธุรกิจ การประกอบอาชีพที่ชอบธรรมไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น สิ่งแวดล้อม และสิ่งที่มีชีวิตตามธรรมชาติ นั้น ต้องยึดหลักสัมมาอาชีวะ การมีสติ การไม่ประมาทในการทำ ธุรกิจ การแสวงหากำไรโดยไม่เอาเปรียบลูกค้า การปฏิบัติตามกฎหมายพื้นที่ กฎหมายการค้า ภายใต้ความ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของโลกที่มีผลกระทบน้อยใหญ่ ทั้งภายในและภายนอก ดังนั้น จึงต้องใช้สติที่ ประกอบด้วยปัญญาในการประกอบธุรกิจ โดยคิดแก้ไขปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์เป็นผล สมุทัยเป็น ต้นเหตุ นิโรธเป็นผลที่จัดการได้สำเร็จ และมรรคคือแผนการ วิธีการ และการบริหารการจัดการปัญหา เป็นต้น รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สำหรับนักธุรกิจนั้นควร เน้นหลักการส่งเสริมความยั่งยืน ความรับผิดชอบต่อสังคมและการประกอบธุรกิจอย่างมีศีลธรรม

ซึ่งสามารถทำได้โดยการนำหลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) หลักสัมมาวายามะ หรือหลักสัมมัมปชาน หลักสัมมาอาชีวะ หลักอริยสัจ 4 หลักไตรสิกขา และหลักธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาปรับใช้ในการบริหารจัดการธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ถูกกระทบ

แนวทางการแสวงหากำไรจากการประกอบธุรกิจพร้อมกับการรักษาสิ่งแวดล้อมตามมุมมองพุทธศาสนา ในยุคที่โลกกำลังเผชิญกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ คำถามที่สำคัญคือการประกอบธุรกิจเพื่อแสวงหากำไรกับการรักษาสิ่งแวดล้อมสามารถดำเนินไปควบคู่กันได้หรือไม่ มุมมองทางพุทธศาสนาให้แนวคิดที่ลึกซึ้งในการตอบคำถามนี้ โดยเน้นที่ความสมดุล ความพอประมาณ และการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนโดยดำเนินการภายใต้หลักการที่ถูกต้อง นั่นคือ

1. หลักมัชฌิมาปฏิปทา คือ หลักทางสายกลางที่หลีกเลี่ยงสุดขั้วทั้งสองด้าน ไม่ให้ความโลภทางเศรษฐกิจครอบงำจนทำลายธรรมชาติ และไม่ปฏิเสธความต้องการพื้นฐานทางเศรษฐกิจของมนุษย์

2. หลักสัมมาวายามะ หรือหลักสัมมัมปชาน 4 คือ การใช้ความพยายามอย่างต่อเนื่องในการป้องกันไม่ให้เกิดธุรกิจที่ไม่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (สังวรปชาน) ละสิ่งที่เป็นมลพิษ (ปหานปชาน) บ่มเพาะการผลิตและนวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อโลก (ภาวนापชาน) และรักษาความดีงามด้านสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน (อนุรักษนาปชาน) เพื่อสร้างธุรกิจที่เติบโตอย่างสมดุลทั้งเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง

3. หลักสัมมาอาชีวะ คือ การทำธุรกิจที่ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างมลพิษ โดยเน้นผลิต/บริการที่มีคุณค่า ไม่ทำลายธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน และสร้างความยั่งยืน

4. หลักอริยสัจ 4 คือ การมองปัญหาสิ่งแวดล้อม (ทุกข์) เช่น มลภาวะ การใช้ทรัพยากรเกินจำเป็น สาเหตุ (สมุทัย) คือ การผลิตแบบไม่รับผิดชอบ ตัณหาอยากได้กำไร นิโรธ คือ การทำธุรกิจที่ยั่งยืน ลดผลกระทบ และมรรค คือ แนวทางแก้ไข (สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ) เช่น การใช้พลังงานสะอาด การลดของเสีย การผลิตแบบเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อให้ธุรกิจเติบโตควบคู่ไปกับการรักษาโลก

5. หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) คือ การสร้างธุรกิจบนพื้นฐานของศีล (ความประพฤติชอบ) ด้วยการวางแผนจัดการธุรกิจอย่างมีระบบและโปร่งใส สมาธิ (จิตใจสงบตั้งมั่น) ด้วยการมีสติรู้เท่าทันผลกระทบสิ่งแวดล้อม และ ปัญญา (ความเข้าใจที่ถูกต้อง) ด้วยการใช้เหตุผลและนวัตกรรมเพื่อสร้างสรรค์โซลูชันสีเขียว (Green Solution) นำไปสู่การดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืน ลดผลกระทบ และสร้างคุณค่าทั้งต่อธุรกิจและสังคม

ในมุมมองของพุทธศาสนา การแสวงหาผลกำไรจากการประกอบธุรกิจกับการรักษาสิ่งแวดล้อมสามารถดำเนินการร่วมกันได้ โดยหลักการสำคัญ คือ การประกอบธุรกิจด้วยความไม่ประมาท ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน และมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การแสวงหากำไรที่ยั่งยืนต้องคำนึงถึงผลที่จะกระทบในระยะสั้นและระยะยาว อีกอย่างจะต้องดำเนินการอย่างมีสติมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม สิ่งสำคัญการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ชีวิตเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของทุกคน การสนับสนุนนโยบายที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติการสร้างอนาคตที่ยั่งยืนต้องอาศัยความร่วมมือจากทุก

ภาคส่วนของสังคม ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงระดับประเทศและนานาชาติ การสร้างความ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมไม่ใช่เรื่องยาก หากเราเริ่มต้นจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ในชีวิตประจำวันและสร้างให้เป็น นิสัยที่ยั่งยืน โลกก็จะสดใสและน่าอยู่สำหรับลูกหลานในอนาคต พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์เข้าใจความ เชื่อมโยงอันลึกซึ้งซึ่งระหว่างชีวิตมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ผ่านหลักธรรมเรื่องปฏิจกสมุปบาท และอริยสัจ 4 ซึ่งหลัก นี้สอดคล้องกับหลักนิเวศวิทยาสมัยใหม่ที่เน้นความเชื่อมโยงของระบบนิเวศ การเข้าใจหลักนี้ทำให้เราตระหนัก ว่าการกระทำของมนุษย์ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการตัดต้นไม้เพื่อสร้าง บ้าน การใช้น้ำเพื่อดื่มกิน หรือการปลูกพืชเพื่อบริโภค ทุกอย่างมีความเชื่อมโยงและส่งผลซึ่งกันและกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้สัตว์ทั้งหลายปราศจากเวร ปราศจากภัย ปราศจากทุกข์ จงดุแลตนให้เป็นสุข คำสอนนี้แสดงให้เห็นถึงจิตเมตตาที่ครอบคลุมสิ่งมีชีวิตทั้งหมด รวมถึงการหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีที่เป็น อันตรายต่อแมลง การไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำที่เป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำและการปกป้องป่าไม้ที่เป็นแหล่งอาหาร และที่อยู่ของสัตว์ป่า

3. รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม หลักธรรม

ทางพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างรูปแบบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมี ประสิทธิภาพ เช่น หลักพุทธธรรมว่าด้วยกฎแห่งความเป็นสาเหตุและผล หลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) หลักสัมมาวายามะ หรือหลักสัมมาปธาน หลักสมาอาชีวะ หลักอริยสัจ 4 และหลักไตรสิกขา เป็นต้น ซึ่งมี แนวคิดที่เน้นการประกอบธุรกิจที่ประกอบด้วยสติปัญญา ความพอเพียง และการไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) คือ การพัฒนาที่ตอบสนอง ความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นหลังในการตอบสนองความต้องการ ของตนเอง ประกอบด้วย 3 มิติหลัก (เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม) ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจน ความ หิวโหย ความไม่เท่าเทียม และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภายในปี 2030 โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนั้น จะเน้นความสมดุล ความพอประมาณ การคำนึงถึงผลกระทบระยะยาว และการบริหารธุรกิจสีเขียว เป็นแนวทางหรือรูปแบบที่ สำคัญในการพัฒนาธุรกิจที่ยั่งยืนในสามมิติหลัก คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ระยะยาว การสร้างสมดุลระหว่างผล กำไรและความยั่งยืน และการพัฒนาแผนธุรกิจที่ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ การบริหารธุรกิจสีเขียวเชิงพุทธ หมายถึง การประกอบธุรกิจที่คำนึงถึงความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยมุ่งหวังให้เกิด ประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้บริโภค ชุมชน และโลกใบนี้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่เน้นความ สมดุลและการไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิต

รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ 4 ประกอบด้วย (1) ทุกขสัจ การตระหนักถึงปัญหาในธุรกิจและสิ่งแวดล้อม (2) สมุทัยสัจ การหาสาเหตุของ ปัญหาธุรกิจและปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการประกอบธุรกิจ (3) นิโรธสัจ การมองเห็นเป้าหมายของธุรกิจที่ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และ (4) มรรคสัจ คือ วิธีการบรรลุเป้าหมายในการประกอบธุรกิจธุรกิจที่ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยผู้ประกอบการธุรกิจจะต้องปฏิบัติตามรูปแบบการประกอบธุรกิจที่เป็น มิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรมว่าด้วยสัมมาปธาน 4 ดังต่อไปนี้

1. สังวรปธาน (เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น) ได้แก่ การป้องกันมลภาวะ นั่นคือ ก่อนเริ่มผลิต วางแผนป้องกันการเกิดมลพิษ เช่น การเลือกใช้วัตถุดิบที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การออกแบบกระบวนการผลิตที่ลดการปล่อยของเสีย การใช้พลังงานสะอาดตั้งแต่ต้น เป็นต้น

2. ปทานปธาน (เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว) การจัดการของเสีย นั่นคือ เมื่อมีของเสียหรือผลกระทบเกิดขึ้น ต้องเร่งกำจัดหรือลดทอน เช่น ระบบบำบัดน้ำเสีย การรีไซเคิล การกำจัดขยะอันตรายอย่างถูกวิธี เป็นต้น

3. ภาวนापธาน (เพียรสร้างความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น) ได้แก่ การพัฒนาธุรกิจสีเขียว นั่นคือ มุ่งมั่นสร้างสรรค์สิ่งดีงามเพิ่มขึ้น เช่น วิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ย่อยสลายง่าย (Bio-degradable) สร้างบรรจุกฎหมายที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ลงทุนในเทคโนโลยีลดโลกร้อน เป็นต้น

4. อนุรักษนาปธาน (เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมไป) ได้แก่ การรักษามาตรฐานและวัฒนธรรมองค์กรสีเขียว นั่นคือ รักษามาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่ทำได้แล้ว ส่งเสริมพนักงานให้ตระหนักรู้สื่อสารเรื่องความยั่งยืนสู่ผู้บริโภค เพื่อให้ธุรกิจเติบโตอย่างยั่งยืน

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจผลิตเสื้อผ้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยรูปแบบดังนี้ (1) ใช้ผ้าฝ้ายออร์แกนิกที่ดีต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม (สังวร) (2) ลดการใช้น้ำย้อมสี และมีการบำบัดน้ำทิ้ง (ปทาน) (3) พัฒนาเสื้อผ้าจากเส้นใยรีไซเคิล (ภาวนา) (4) รักษามาตรฐานการผลิตที่เป็นธรรม (อนุรักษนา)

สรุปการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจนั้นช่วยให้ธุรกิจไม่เพียงแต่ทำกำไร แต่ยังสร้างคุณค่าต่อโลกและสังคม เป็น "ธุรกิจสีเขียว" ที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เริ่มจากการตระหนักรู้ปัญหา การหาสาเหตุที่แท้จริง การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน และการปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจนั้นไม่เพียงช่วยให้ธุรกิจสามารถดำเนินการอย่างยั่งยืน แต่ยังสร้างประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของพุทธศาสนาที่เน้นความไม่เบียดเบียน และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลงาม ไม่เพียงเป็นการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา แต่เป็นการสร้างธุรกิจที่มีความหมายและยั่งยืนต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. หลักพุทธธรรมที่สำคัญในการประกอบธุรกิจประกอบด้วย มัชฌิมาปฏิปทา อริยสัจ 4 และไตรสิกขา การประกอบธุรกิจตามหลักพุทธธรรมจำเป็นต้องยึดหลักความสมดุลและความพอเพียง โดยเฉพาะหลักมัชฌิมาปฏิปทาที่เน้นการหลีกเลี่ยงสุดขั้วทั้งสองด้าน คือ การเสพสุขมากเกินไปและการทรมานตนเองมากเกินไป หลักมัชฌิมาปฏิปทาในบริบทธุรกิจหมายถึงการหาจุดสมดุลระหว่างการแสวงหากำไรและการรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิริินทร์ กันยาวิริยะ, เมธา หริมเทพาธิป และ กิรติ บุญเจือ ได้ศึกษางานวิจัยการบริหารธุรกิจตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า (1)

แนวคิดการบริหารอาจมีได้หลายรูปแบบแต่ทุกแบบเน้นที่ความสำเร็จเป็นจุดหมายเหมือนกัน โดยใช้วิถี ต่าง ๆ กัน (2) การบริหารตามพระไตรปิฎกนั้นเน้นการฝึกฝนข่มจิตใจของตนให้อยู่เหนืออารมณ์ โดยฝึกทั้งศีลด้วยการรักษาภิรมยรรยาศและปฏิบัติสมาธิ ทำจิตใจให้มั่นคงไม่หวั่นไหวกับสิ่งที่เข้ามากระทบ และเจริญปัญญาให้รู้เท่าทัน รู้เหตุ รู้ผล ไม่เป็นทาสของอารมณ์ รู้จักประยุกต์หลักธรรมมาใช้อย่างรัดกุม ใช้ปัญญาแก้ปัญหาในทุกสถานการณ์อย่างมีเหตุผล รู้จักรักษาภิรมยรรยาศตนเองให้ดี (การครองตน) ได้แล้วก็พึงค่อยสอนผู้อื่นให้รู้ และกระทำตามด้วยการปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยใช้คุณธรรม เอาใจใส่สมาชิกในองค์กร ปลอดภัยให้กำลังใจกัน และกัน (การครองคน) รู้จักใช้บุคคลตามความสามารถของแต่ละคนในการปกครองด้วยหลักแห่งธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม เกิดประโยชน์แก่บุคคล แก่สังคมหมู่ใหญ่ แก่มวลมนุษยชาติ (การครองงาน) (3) การวิธานงานวิจัยในสังคมไทย ควรนำเอาผลการวิจัยไปสร้างและขยายผลเป็นแบบจำลองหลักสูตรการบริหารเชิงพุทธสำหรับพัฒนาผู้นำองค์กร และนำผลวิจัยในส่วนที่เป็นหลักธรรมสำหรับผู้บริหารไปปรับใช้ในองค์กรทางด้านการบริหาร ใช้หลักธรรมการบริหารตน บริหารคน และบริหารงานมาปรับใช้เพื่อการพัฒนาในระดับปัจเจกบุคคล

2. แนวคิดการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรมคือการทำธุรกิจด้วย "อวิหิงสา" (ไม่เบียดเบียน) และ "เมตตา" คือไม่สร้างผลกระทบเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยเน้น "ประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์" (โลกประโยชน์) ไม่ใช่แค่กำไรส่วนตน โดยใช้หลักเบญจศีล (ศีล 5) ในการดำเนินงาน และมองว่าธรรมชาติคือส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องดูแลรักษา เพื่อสร้างความยั่งยืนทั้งต่อธุรกิจและโลก แนวคิดการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรมนั้นมีรากฐานมาจากหลักความเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่งตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่แสดงให้เห็นว่าทุกสิ่งในธรรมชาติมีความเชื่อมโยงกัน การกระทำของมนุษย์ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและกลับมาส่งผลต่อมนุษย์เองในที่สุด หลักการนี้สะท้อนให้เห็นในแนวคิดระบบนิเวศ (Ecosystem) ในศาสตร์สมัยใหม่ ที่เน้นความสมดุลและความเชื่อมโยงของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระไพริช พุทธิสาโร (โพธิ์ประพาพทอง) (2565) ที่ศึกษาแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาระบบนิเวศตามแนวพระไตรปิฎก พบว่าความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับปัจจัยแวดล้อมทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตในธรรมชาติที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ต่อกันจนเป็นระบบที่เรียกว่า ระบบนิเวศ ระบบนิเวศมีความสำคัญ คือ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ ผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย ในทางพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับระบบนิเวศเป็นอย่างมากเพราะเป็นสถานที่ที่ภิกษุสงฆ์ในสมัยพุทธกาลใช้เป็นปฏิบัติกิจทางศาสนาและเป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสงฆ์ในสมัยนั้นด้วย อีกประการหนึ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสถานที่ที่พระองค์ ทรงประสูติ ตรัสรู้ ประกาศพระสัทธรรม และดับขันธปรินิพพาน สถานที่เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบนิเวศทั้งสิ้น ในพระไตรปิฎกได้มีการบันทึกหลักฐานเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้หลายพระสูตร เช่น โปฏฐุปาทสูตร วนโรปสูตร ปโลกสูตร เป็นต้น

การประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรม คือ การดำเนินธุรกิจด้วยเมตตากรุณา (ความรักและปรารถนาดีต่อทุกสรรพสิ่ง), สัมมาอาชีวะ (อาชีพที่ชอบธรรม), และการไม่เบียดเบียน โดยมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างผลกำไรและความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ผ่านการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ลดของเสีย สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน และตั้งอยู่บนหลักธรรมสำคัญ เช่น สัมมัตถะ 4 (ความเพียร 4) คือ การใช้ความเพียรทั้ง 4 ด้านเพื่อสร้างและรักษาธุรกิจสีเขียว ได้แก่ 1) สังวรปธาน (ระวังไม่สร้างมลพิษใหม่) 2) ปธานปธาน (ละเลิกวิธีการเดิมที่สร้างปัญหา) 3) ภาวนาปธาน (พัฒนาเทคโนโลยี/กระบวนการใหม่ที่เป็นมิตรต่อโลก) และ 4) ออนุรักษนาปธาน (รักษาและส่งเสริมให้ธุรกิจสีเขียวเติบโตยั่งยืน) ทั้งนี้ เพื่อให้ธุรกิจเติบโตพร้อมดูแลโลกอย่างแท้จริง

3. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมสามารถทำได้ในหลายมิติ โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรอย่างพอเพียงตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งหมายถึงการใช้วัตถุดิบและพลังงานอย่างคุ้มค่าและไม่สิ้นเปลือง การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีอายุการใช้งานยาวนาน และการลดของเสียในกระบวนการผลิต การสร้างจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ 4 สามารถประยุกต์ใช้ในการฝึกอบรมพนักงานให้มีความเข้าใจเรื่องผลกระทบของการประกอบธุรกิจต่อสิ่งแวดล้อม การกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของบริษัทและการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปรเมศร์ ปญญาวุฑโฒ (ประธานดี) (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตร อินทรีย์สุรินทร์ จำกัด ผลจากการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์การเกษตรอินทรีย์ สุรินทร์ จำกัด พบว่า สามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีในด้านการบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศมน ศุพุทธมงคล (2561) ที่ศึกษางานวิจัยเรื่องการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการบริหารธุรกิจเพื่อสังคมที่ยั่งยืน พบว่า ความสำเร็จในการบริหารธุรกิจมาจากการมีวิสัยทัศน์ที่มุ่งทำประโยชน์ให้สมาชิก และการมีขั้นตอนในการให้เงินเชื่อ คือ ก) กำหนดวัตถุประสงค์ของเงินกู้ ข) สร้างศรัทธาแก่องค์กรและระบบธุรกิจเพื่อสังคม ค) การสร้างพลังกลุ่ม ง) ติดตามการใช้เงินกู้ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และพบว่ากิจการเหล่านี้ใช้หลักธรรมพ่อค้าตาดี ทิฏฐธัมมิกัตถะ โภควิภาค 4 การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักของท่าน ศील หลักอรรถ 3 กัลยาณมิตร และสัมมัตถะ 4 สำหรับแนวทางการประยุกต์หลักธรรมในการพัฒนาแผนกลยุทธ์ของธุรกิจเพื่อสังคมให้เกิดความยั่งยืนเสนอให้ว่า 1) หลักอรรถ 3 คือ การมุ่งทำประโยชน์แก่คนจน ในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัฒนธรรมองค์กร 2) หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ ในมิติการเรียนรู้และพัฒนาองค์กร 3) หลักสัมมัตถะ 4 ในการพัฒนาคุณภาพงานและนวัตกรรมทางธุรกิจ

เพราะว่า ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจไม่เพียงแต่สามารถสร้างสมดุลระหว่างการแสวงหากำไรและการรักษาสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การพัฒนาธุรกิจที่ยั่งยืนและเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับสังคมอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่เน้นความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การรักษาสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาสังคม

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตามหลักสัมมัตตปธาน 4 ใน 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. สังวรปธาน (เพียรระวังไม่ให้เกิด) - การป้องกันเชิงรุก ได้แก่ เพียรป้องกันไม่ให้เกิดมลพิษหรือผลกระทบสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ต้นทาง เช่น ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ใช้วัสดุรีไซเคิลได้ วางแผนการผลิตลดการใช้พลังงานและน้ำ หลีกเลี่ยงสารเคมีอันตราย ตัวอย่างเช่น โรงงานเลือกใช้ระบบปิดเพื่อหมุนเวียนน้ำ บริษัทออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ถอดประกอบง่ายเพื่อการรีไซเคิล เป็นต้น

2. ปหานปธาน (เพียรละบาปที่เกิดขึ้น) - การแก้ไขทันที ได้แก่ เมื่อเกิดปัญหาหรือผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (เช่น น้ำเสีย, ของเสีย) ต้องรีบจัดการแก้ไขทันที ไม่ปล่อยทิ้งไว้ เช่น ติดตั้งระบบบำบัดของเสียทันที มีแผนรับมือเหตุฉุกเฉินด้านสิ่งแวดล้อม (เช่น การรั่วไหล) เป็นต้น

3. ภาวนาปธาน (เพียรสร้างกุศล/สิ่งดีงาม) - การพัฒนาเชิงบวก ได้แก่ เพียรสร้างสรรค์และพัฒนาสิ่งที่ดีงามต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เช่น วิจัยพัฒนาผลิตภัณฑ์สีเขียว (Green Products) สร้างนวัตกรรมพลังงานสะอาด โครงการปลูกป่าชุมชน บริษัทลงทุนในพลังงานแสงอาทิตย์ หรือสร้างแคมเปญให้พนักงานร่วมลดขยะในองค์กร เป็นต้น

4. อนุรักษนาปธาน (เพียรรักษา) - การรักษาความดีให้ยั่งยืน ได้แก่ รักษามาตรฐานความดีงามและผลลัพธ์ทางสิ่งแวดล้อมที่ทำได้แล้วให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การรักษามาตรฐาน ISO 14001 การรายงานความยั่งยืนประจำปีอย่างโปร่งใส การสร้างความผูกพันกับลูกค้าที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

การประยุกต์ใช้หลักสัมมัตตปธาน 4 ในการประกอบธุรกิจ สามารถช่วยให้การประกอบธุรกิจสามารถเติบโตได้พร้อมกับการดูแลโลกอย่างแท้จริง ไม่ใช่แค่การทำธุรกิจสีเขียวฉาบฉวย แต่เป็นการสร้างธุรกิจที่ยั่งยืนและมีคุณค่าในระยะยาว

ภาพที่ 1: องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการประกอบธุรกิจ ได้แก่ (1) หลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ไม่โลภมากในการแสวงหากำไร ไม่ฟุ้งเฟ้อ บริหารจัดการทรัพยากรอย่างสมดุล ไม่สุดโต่งทั้งทางด้านการผลิตและการบริโภค (2) หลักสัมมาวายามะ หรือหลักสัมปธาน 4 คือ การใช้ความพยายามอย่างต่อเนื่องในการป้องกันไม่ให้เกิดธุรกิจที่ไม่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (สังวรปธาน) ละสิ่งที่เป็นมลพิษ (ปหานปธาน) บ่มเพาะการผลิตและนวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อโลก (ภาวนापธาน) และรักษาความดีงามด้านสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน (อนุรักษนาปธาน) เพื่อสร้างธุรกิจที่เติบโตอย่างสมดุลทั้งเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง (3) หลักสัมมาอาชีวะ คือ การทำธุรกิจที่ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างมลพิษ โดยเน้นผลิต/บริการที่มีคุณค่า ไม่ทำลายธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน และสร้างความยั่งยืน (4) หลักอริยสัจจ 4 คือ การมองปัญหาสิ่งแวดล้อม (ทุกข์) เช่น มลภาวะ การใช้ทรัพยากรเกินจำเป็น สาเหตุ (สมุทัย) คือ การผลิตแบบไม่รับผิดชอบ ตัณหาอยากได้กำไร นิโรธ คือ การทำธุรกิจที่ยั่งยืน ลดผลกระทบ และมรรค คือ แนวทางแก้ไข (สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ) เช่น การใช้พลังงานสะอาด การลดของเสีย การผลิตแบบเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อให้ธุรกิจเติบโตควบคู่ไปกับการรักษาโลก และ (5) หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ในธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม คือ การสร้างธุรกิจบน ศีล (ความประพฤติชอบ) ด้วยการวางแผนจัดการธุรกิจอย่างมีระบบและโปร่งใส สมาธิ (จิตใจสงบตั้งมั่น) ด้วยการมีสติรู้เท่าทันผลกระทบสิ่งแวดล้อม และ ปัญญา (ความเข้าใจที่ถูกต้อง) ด้วย

การใช้เหตุผลและนวัตกรรมเพื่อสร้างสรรค์โซลูชันสีเขียว (Green Solution) นำไปสู่การดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืน ลดผลกระทบ และสร้างคุณค่าทั้งต่อธุรกิจและสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษานี้จึงเป็นการเปิดมิติใหม่ในการประกอบธุรกิจที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความ ต้องการของสังคมยุคใหม่ ซึ่งอาจเป็นทางเลือกสำคัญสำหรับการพัฒนาธุรกิจไทยให้มีความยั่งยืนและเป็นที่ยอมรับในระดับสากลต่อไป สำหรับผู้ประกอบการ ควรศึกษาและทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมเบื้องต้น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการประกอบธุรกิจ โดยเฉพาะหลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักสัมมาวาจา หรือหลัก สัมมปธาน 4 หลักสัมมาอาชีวะ อริยสัจ 4 และไตรสิกขา ซึ่งจะช่วยให้การประกอบธุรกิจมีความยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น สำหรับหน่วยงานภาครัฐ ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ประกอบการนำหลัก พุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการประกอบธุรกิจ โดยจัดให้มีการอบรมและให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการ รวมทั้ง สร้างแรงจูงใจผ่านมาตรการต่าง ๆ เช่น การลดหย่อนภาษีสำหรับธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่วน สถาบันการศึกษา ควรพัฒนาหลักสูตรที่เชื่อมโยงระหว่างหลักพุทธธรรมกับการบริหารธุรกิจและการจัดการ สิ่งแวดล้อม เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาในการเป็นผู้ประกอบการที่มีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมใน อนาคต

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาเชิงลึกเฉพาะประเภทธุรกิจ ควรมีการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เพื่อให้เห็น รูปแบบการประยุกต์ใช้ที่เฉพาะเจาะจงและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดหรือ ดัชนีในการประเมินความสำเร็จของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถติดตามและประเมินผลการดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรม

2.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาหรือปรัชญาอื่น ๆ ในการ ประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น หลักคริสต์ศาสนา อิสลาม ฮินดู หรือปรัชญาตะวันตก เพื่อให้เห็น ภาพรวมของการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางจิตวิญญาณในการประกอบธุรกิจ

2.3 ควรมีการศึกษาติดตามผลการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในธุรกิจเป็นระยะเวลายาว เพื่อดูความ ยั่งยืนและการพัฒนาต่อเนื่องของธุรกิจที่นำหลักการดังกล่าวมาใช้

เพราะว่าการศึกษาวิจัยในประเด็นเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และนำไปสู่การ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการประกอบธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนใน ระยะเวลา

บรรณานุกรม

- เน็กซ์ แคปปิตอล. (2567). *เน็กซ์ แคปปิตอล ก้าวผ่าน Fast Fashion สู่วางยั่งยืนด้วยยูนิฟอร์ม*. สืบค้น 1 กันยายน 2568 จาก <https://www.nextcapital.co.th/blog/2024/09/next-capital-fast-fashion-sustainability-uniforms#:~:text=>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2568). *10 วิฤตสิ่งแวดลอมที่ควรจับตาในปี 2568 ปีแห่งความท้าทาย*. สืบค้น 2 มกราคม 2568 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/environment/1160230>
- ธนาคารกรุงศรี. (2567). *ธุรกิจยั่งยืน หรือ Sustainable Business คือ อะไร*. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2568 จาก <https://www.krungsricard.com/th/article/%E0%B8%98%E0%B8%B8%E0%B8%A3%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%A2%E0%B8%B1%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B8%A2%E0%B8%B7%E0%B8%99>
- พระไพรัช ทุทธิสาโร (โพธิ์ประพาฬทอง). (2565). *แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่ออนุรักษ์ และพัฒนา ระบบนิเวศตามแนวพระไตรปิฎก*. รายงานงานวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระประเมศร์ ปณญาวุฒโฒ (ประสานดี). (2566). *การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของสหกรณ์ การเกษตร อินทรีย์สุรินทร์ จำกัด*. รายงานงานวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศศมน ศุพุทธมงคล. (2561). *การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการบริหารธุรกิจเพื่อสังคมที่ ยั่งยืน*. รายงานงานวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2568). *สรุปปัญหาสิ่งแวดล้อมปี 2567*. สืบค้น 3 มกราคม 2568 จาก <https://www.sdgmovement.com/2025/01/03/summary-of-the-environmental-situation-2024/>
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2566). *รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2566*. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2568 จาก <https://www.onep.go.th/book/soe2566/>
- สิรินทร์ กันยาวิริยะ, เมธา หริมเทพาธิป และ กิรติ บุญเจือ. (2563). *การบริหารธุรกิจตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท*. รายงานงานวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2564). *หลักอหิงสาในการอนุรักษ์ธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Deloitte. (2024). *The Deloitte Global 2024 Gen Z and Millennial Survey*. N.P.: Deloitte Insights.
- Ditto (ดิทโต้). (2567). *จับตา 7 วิฤตสิ่งแวดลอมในปี 2024 ที่ทุกองค์กรทั่วโลกควรร่วมมือแก้ไข*. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2568 จาก <https://www.dittothailand.com/th/dittonews/7-environmental-crisis/>

IPCC. (2023). *Climate Change 2023: Synthesis Report*. Intergovernmental Panel on Climate Change. N.P.: n.p.

Nielsen. (2023). *Global Sustainability Report 2023: Consumer Insights on Sustainable Consumption*. Nielsen Holdings. สืบค้น 1 กันยายน 2568 จาก <https://sdgs.un.org/gsd/ghdr2023>

The NETWORK. *เมื่อความ 'ยั่งยืน' คือคำตอบของทุกธุรกิจ*. สืบค้น 1 กันยายน 2568 จาก <https://thematter.co/brandedcontent/tcp-sustainable-business/57783>

THE STANDARD. *Sustainable Business* ชนະใจผู้บริโภคโลกใหม่ด้วยวิธีคิดธุรกิจแบบยั่งยืน. สืบค้น 3 กันยายน 2568 จาก <https://thestandard.co/podcast/thesmehandbook-ep12/>

World Economic Forum. (2023). *The Global Risks Report 2024*. Geneva: World Economic Forum. สืบค้น 1 กันยายน 2568 จาก <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/>